

Український незалежний центр політичних досліджень

Моніторинг політики ідентичності (-тей)

1 жовтня - 31 жовтня 2017 р.

Під політикою ідентичності (-тей) ми розуміємо комплекс рішень, дій та заходів з боку уряду, парламенту, Президента (а також незалежних політичних, суспільних гравців, які впливають на дії влади), спрямованих на формування соціогуманітарної сфери задля інтеграції національної спільноти, проведення мовної політики та політики в царині міжнаціональних стосунків. Ключові категорії: мовна політика, політика у сфері міжрелігійних та міжетнічних стосунків, політика пам'яті та політика щодо деокупації Кримського півострова та ситуації в ОРДЛО.

У тексті моніторингу фіксуватимуться рішення, політичні оцінки, заходи з означених напрямків, які впливають на соціогуманітарну сферу, формування соціального та людського капіталів, ситуацію в сфері потенційних суспільних конфліктів чи їх превенції. Такий огляд щомісяця здійснюватимуть експерти УНЦПД*.

КЛЮЧОВІ ПОДІЇ

Протягом жовтня 2017 р. у сфері політики ідентичності основні події стосувалися питань мовної політики в контексті міжнародної реакції на новий Закон України «Про освіту»** та політики щодо Криму та ОРДЛО, зокрема Закону України «Про особливості державної політики для забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях»***.

Триває загострення ситуації навколо ст. 7 Закону України «Про освіту». З різкою критикою мовної статті закону продовжує виступати Угорщина. З боку Угорщини лунають заяви про перегляд угоди про асоціацію України з ЄС у разі запровадження Закону України про освіту в нинішній редакції. За українською офіційною інформацією, сторони знаходять порозуміння у поступовому переході до своєрідної мультилінгвальної моделі, за якої предмети викладатимуться українською та угорською. Київ іде на перемовини з представниками інших країн, щоб узгодити спірні моменти, приміром, це стосується Польщі, а також висловлює готовність врахувати висновок Венеціанської комісії щодо Закону «Про освіту». Також українські політики використовують різноманітні політичні майданчики – ПАСЄ, спільні засідання комітету з прав людини в Брюсселі, засідання депутатів Європарламенту, офіційні зустрічі, щоб донести українську позицію щодо Закону «Про освіту». Зокрема, вони вказують на інтегративну функцію української мови та підвищення конкурентності освіти.

* Огляд підготовлено експертами УНЦПД в рамках проекту Демократія та реформи в період конфлікту: виклики та рішення", що реалізується за підтримки Національного фонду демократії (США). Висловлені в ньому думки є авторськими і не обов'язково відображають погляди Національного фонду демократії. Публікація випускається українською мовою в електронному варіанті. Електронну версію видання розміщено на сайті УНЦПД за адресою: www.ucipr.org.ua

** ЗАКОН УКРАЇНИ «Про освіту», http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html

*** http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62638

Верховна Рада України ухвалила в першому читанні законопроект «Про особливості державної політики для забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях» (№ 7163)*, в якому йдеться про відновлення контролю над Донбасом, Росія визначена як країна-агресор, законодавчо впроваджено право України на самооборону.

Загальна ситуація на Донбасі залишається неспокійною, фіксуються порушення режиму припинення вогню. Протягом жовтня внаслідок обстрілів на Донбасі загинуло 20 українських військових. Процес обміну заручниками залишається заблокованим. Станом на жовтень в ОРДЛО незаконно утримуються 152 заручники.

Тим часом у Криму російські спецслужби розпочали нову хвилю обшуків та арештів кримських татар. Водночас наприкінці жовтня були звільнені в'язні сумління Ахтем Чийгоз та Ільмі Умеров. Звільнення відбулося завдяки сприянню президента Туреччини Т.Е. Ердогана.

Нормативно-правові акти

- 5 жовтня Верховна Рада ухвалила закон, який забороняє російським артистам гастролювати в Україні без дозволу СБУ*.
- 5 жовтня Київська міська рада ухвалила рішення, що, серед іншого, визначає державну українську мову як першочергову в місцях громадського обслуговування в Києві, при реалізації товарів і наданні послуг**.
- 13 жовтня набув чинності Законопроект № 5313 «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації»***, який встановлює 75% квот для українського контенту на телебаченні.

Події

- 12 жовтня Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію щодо нового закону про освіту в Україні мовами національних меншин. Голосуванню передували спеціально скликані дебати. Резолюція закликає Верховну Раду України врахувати всі майбутні рекомендації Венеціанської комісії щодо цього закону****.
- 12 жовтня делегація румунських парламентаріїв здійснила поїздку в Київ для обговорення зі своїми київськими колегами нового закону про освіту та про те, як він впливатиме на мовні та культурні права румунської громади України.
- 17 жовтня відбулася зустріч міністра освіти і науки України Лілії Гриневич з головою Представництва ЄС в Україні Хюгом Мінгареллі; за офіційною інформацією, дипломат погодився донести аргументацію України щодо ст. 7 Закону «Про освіту» до Європейської Комісії та Європарламенту. Міністр наголосила, що текст Закону ґрунтується на європейських цінностях та визначає структуру освіти, яка узгоджується зі структурою, що функціонує у країнах ЄС. У той же час, за її словами, питання імплементації мовної статті Закону «Про освіту» узгоджуватиметься у перемовинах з представниками національних меншин України.
- 17 жовтня у Чернівцях група румунських організацій Буковини провела мітинг під стінами Чернівецької ОДА щодо підписаного Президентом Закону "Про освіту". Акція завершилася ухваленням звернення до голови Чернівецької ОДА та голови обласної ради, в якому представники нацменшини вказали, що ухвалений закон "Про освіту" "обмежує права національних меншин на здобуття освіти рідною мовою". В акції також взяли участь регіональні представники «Опозиційного блоку» та священники УПЦ МП*****.
- 19 жовтня відбулася зустріч міністра освіти і науки України Лілії Гриневич та міністра людських ресурсів Угорщини Золтана Балоба, де було досягнуто домовленості про декілька напрямків співпраці, щонайменше в п'яти пунктах. Так, за словами Гриневич, Україна дотримується всіх своїх міжнародних зобов'язань, у тому числі двосторонніх угод з Угорщиною, щодо можливості навчання представників меншин рідною мовою на всіх щаблях освіти.

* http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62230

** <http://kmr.gov.ua/uk/content/ukrayinske-menyu-u-vsih-zakladah-gromadskogo-harchuvannya-rishennya-kyyivrady>

*** http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60356

**** http://www.bbc.com/ukrainian/news-41573815?ocid=socialflow_facebook

***** https://molbuk.ua/chernovtsy_news/137007-na-piketi-rumuniv-u-chernivcyakh-zasvitylys-otec-zhar-iz-svyaschenykamy-ta-aktyvisty-opobloku.html

Заяви

- 2 жовтня перший заступник Голови Верховної Ради України Ірина Геращенко повідомила, що депутати Національних зборів (парламенту) Угорщини відмовилися від зустрічі з делегацією Верховної Ради щодо роз'яснень положень Закону "Про освіту", зокрема статті 7.
- 3 жовтня, за інформацією Міністерства освіти і науки України, надзвичайний і повноважний посол Болгарії в Україні Красімір Мінчев під час зустрічі з міністром освіти і науки України Лілією Гриневич заявив, що новий Закон "Про освіту" відкриває можливості для дітей національних громад, які проживають в Україні, добре опанувати як державну, так і рідну мови*.
- 4 жовтня начальник управління освіти, науки та молоді Херсонської обласної державної адміністрації Євген Криницький анонсував на нараді із директорами російськомовних шкіл початок інформаційної кампанії серед батьків щодо переведення навчання на українську мову та «беззаперечного впровадження й реалізації норми ст. 7 Закону України «Про освіту».
- 10 жовтня прес-служба Міністерства освіти та науки України повідомила, що на навчальному порталі Маріупольського державного університету відкрито безкоштовні дистанційні українознавчі курси для учнів з непідконтрольних територій Донбасу та Криму. Навчання проводять з таких предметів: українська мова, українська література, історія України (6-9 класи і 10-11 класи), фізична та соціально-економічна географія України**.
- 11 жовтня Президент України Петро Порошенко, відповідаючи на запитання депутатів ПАРЄ у Страсбурзі, заявив, що новий освітній закон покликаний захистити українську мову і права національних меншин, щоб уникнути їхньої дискримінації. За словами Президента, стаття 7 закону, яку критикують деякі європейські партнери України, має за мету покращити використання української мови в усіх сферах громадського життя, але одночасно із гарантуванням усіх прав національних меншин.
- 12 жовтня Міністерство освіти і науки України повідомило, що представники болгарської національної меншини підтримали Закон «Про освіту». Посол Болгарії Красімір Мінчев заявив, що болгарська громада усвідомлює необхідність вивчення державної мови України, однак підкреслив, що є проблеми з підручниками і вчителями болгарської мови.
- 12 жовтня Комітет Верховної Ради України з питань науки й освіти повідомив, що готує велике доповнення до Закону України "Про вищу освіту".
- 17 жовтня була опублікована заява МЗС Польщі, в якій зазначалося, що польський уряд виступає проти перегляду Угоди про асоціацію України з ЄС і заохочуватиме Київ та Будапешт розв'язати освітню проблему шляхом діалогу.
- 24 жовтня на нараді щодо врегулювання питань, пов'язаних із запровадженням сертифікаційного іспиту з української мови як іноземної, під головуванням віце-прем'єр-міністра В'ячеслава Кириленка йшлося про запровадження в Україні сертифікаційного іспиту з української мови для іноземних громадян. Так, за словами Кириленка, закордонним українцям, тим іноземцям, хто хоче набути громадянство України, іноземним студентам необхідно буде офіційно підтверджувати знання української мови.

* <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2017/10/03/posol-bolgariyi-zakon-%C2%ABpro-osvitu%C2%BB-dae-novi-mozhливosti/>

** <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2017/10/06/shkolyari-iz-zoni-ato-i-krimu-otrimali-bezpechnij-dostup-do-vidkritix-ukrayinoznavchix-onlajn-kursiv/>

Події

- 25 жовтня в Одесі відбулась церемонія підписання угод про співробітництво в культурній, соціальній та економічній сферах сіл Одеської області з населеними пунктами Гагаузької автономії Республіки Молдова. У гагаузьких громадах як України, так і Молдови сподіваються, що підписання побратимських угод дозволить брати участь в грантових програмах Європейського Союзу, покращити інвестиційну привабливість і забезпечити суспільно-економічний розвиток регіонів. У рамках підписання угод побратимом Вилково стало місто Чадир-Лунга, село Котловина стало побратимом гагаузького села Етулія, Підгорне – села Кириєт-Лунга, Старі Трояни – з Дезгінжейю, Кубей - з с. Копчак, Серпневе – з селищем Чок-Майдан.*.

Заяви

- 10 жовтня міністр закордонних справ і зовнішньої торгівлі Угорщини Петер Сіярто на зустрічі з головою Закарпатської ОДА Геннадієм Москалем наголосив на необхідності переглянути Угоду про асоціацію між Україною та ЄС через освітній закон*.
- 12 жовтня Прем'єр-міністр України В. Гройсман заявив, що Україні не потрібні конфлікти ні з Угорщиною, ні з Чехією, ні з іншими країнами-партнерами, та назвав спроби перегляду Угоди про асоціацію «фантастикою». За його словами, закон про освіту «не є законом проти когось, це закон за якість освіти для українських дітей незалежно від того, яку національну меншину вони представляють».
- 23 жовтня в урядовому виданні “Урядовий кур’єр” з’явилася стаття професора, етнографа В. Борисенко**, яка вказує, що дуже умовно (через нечисленність, зросійщення етнічних груп, втрату самоідентичності тощо) до національних меншин можна зарахувати п’ять етнічних спільнот: поляків, молдаван, болгар, угорців і румунів. Решта спільнот – це етнічні групи. В. Борисенко вважає, що кримські татари – корінний народ, натомість не є корінними народами караїми та кримчаки. Концепція етнополітики В. Борисенко розглядається в Міністерстві культури України як основний варіант для опрацювання проекту закону України про державну концепцію етнополітики, де зокрема йдеться про моноетнічний характер української нації (народу).

* http://moskal.in.ua/index.php?category=news&news_id=3008

** <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/skilki-v-nas-nacionalnih-menshin/>

Події

- З 6 по 11 жовтня соціологічна служба Центру Разумкова проводила дослідження, згідно з яким 64,4 % опитаних громадян України довіряють церкві*.
- 25 жовтня депутати Львівської обласної ради звернулися до народних депутатів України з вимогою невідкладно ухвалити законопроект № 5309** щодо зміни назв релігійних організацій, керівний центр яких знаходиться за межами України, в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України.
- 26 жовтня було підписано Меморандум про співробітництво та взаємодію між Міністерством культури України та новоствореною релігійною організацією «Духовне управління мусульман Автономної Республіки Крим» (ДУМ АРК). Як зазначили в міністерстві, це перший випадок, коли релігійна організація підписує подібний меморандум з органом державної влади.

Заяви

- 19 жовтня муфтії Духовного управління мусульман Автономної Республіки Крим (ДУМ АРК) Айдер Рустамов заявив, що ДУМ АРК офіційно зареєстроване на території материкової України***.

* <http://ua.interfax.com.ua/news/political/456708.html>

** http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60346

*** <https://ua.krymr.com/a/news/28804264.html>

Нормативно-правові акти

- 20 жовтня Президент України П. Порошенко видав указ «Про додаткові заходи щодо перспективного розвитку Національного історико-меморіального заповідника "Бабин Яр"»*.

Події

- 5 жовтня у центрі Києва вандал розтрощив пам'ятні плити на честь Небесної сотні. За словами радника МВС Зоряна Шкіряка, зловмиснику загрожує 3 роки ув'язнення**.
- 6 жовтня у селі Кубей Болградського району Одеської області демонтовано пам'ятники Леніну та Калініну. Раніше повідомлялося, що на реставрацію цих пам'ятників було виділено 50 тис. гривень з сільського бюджету.
- 7 жовтня у райцентрі Болград Одеської області відкрили пам'ятник російському генералу Івану Інзову, який свого часу був попечителем іноземних колоністів на території нинішньої Одещини. Бюст царського генерала розмістили на мармуровому постаменті, на якому раніше був пам'ятник Леніну. Ініціатором встановлення погруддя виступив «Фонд імені Інзова», який очолює народний депутат України Антон Кіссе***.
- 14 жовтня у Вінниці відкрили пам'ятник Симону Петлюрі****. Встановлення пам'ятника засудив Всесвітній єврейський конгрес.
- 15 жовтня на межі Львівської та Закарпатської областей (на Верецькому перевалі) було відкрито Меморіал героям Карпатської України, розстріляним у 1939 році. МЗС Польщі негативно відреагувало на напис на меморіалі, зокрема на слова про "польських та угорських окупантів".

Заяви

- 23 жовтня на позачерговій сесії Болградської міської ради було ухвалено рішення про встановлення пам'ятника Т.Г.Шевченку на місці демонтованого раніше пам'ятника Леніну (у Болграді було 3 пам'ятники В. Леніну). Зазначено, що пам'ятник Шевченку буде виготовлено на позабюджетні кошти.

* <http://www.president.gov.ua/documents/3312017-22866>

** <https://www.unian.ua/incidents/2171709-u-tsentri-kieva-vandal-roztroschiv-pamyatni-pliti-na-chest-nebesnoji-sotni-foto-video.html>

*** <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2320374-u-bolgradi-na-postamenti-vid-lenina-vidkrili-pamatnik-rosijskomu-generalu.html>

**** <https://www.unian.ua/society/2188816-u-vinnitsi-vidkrili-pamyatnik-derjavnomu-ta-viyskovomu-diyachu-simonu-petlyuri-fotoreportaj.html>

Нормативно-правові акти

- 6 жовтня Верховна Рада України ухвалила в першому читанні законопроект «Про особливості державної політики для забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях» (№ 7163)*, який подав Президент України Петро Порошенко як невідкладний і в якому, серед іншого, міститься пункт про визнання Росії державою-агресором**.

Події

- 2 жовтня в окупованому Криму ФСБ затримала чотирьох кримських татар, яких звинувачують у екстремізмі та членстві в організації "Таблігі Джамаат". 4 жовтня підконтрольний російській владі Київський районний суд Сімферополя визначив міру запобіжного заходу затриманим кримським татарам: одному – домашній арешт, трьом – перебування в СІЗО.
- 5 жовтня Європейський парламент ухвалив резолюцію, якою засуджує вироки заступникам голови Меджлісу кримськотатарського народу Ільмі Умерову та Ахтему Чийгозу, а також журналістові Миколі Семені, винесені в анексованому Росією Криму***.
- 5 жовтня у селищі Рикове Генічеського району Херсонської області Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення надала право місцевій громаді на здійснення малопотужного FM-мовлення у власному селищі в межах проекту «Радіо громад». Планується, що ця радіостанція буде сучасною та менш затратною альтернативою дротовому радіомовленню. Радіостанція передаватиме всеукраїнські, обласні та місцеві новини. Розвиток місцевого малопотужного FM-мовлення реалізується в рамках Стратегії розвитку телерадіомовлення в Херсонській області та організації мовлення на територію Криму на 2016 – 2017 роки та є одним з елементів посилення інформаційної безпеки на прилеглих до тимчасово окупованого Криму районів Херсонщини. Загалом створити подібні місцеві радіостанції планується в 43 громадах області.
- 9 жовтня підконтрольний російській владі суд в Криму ухвалив рішення розглядати питання про продовження запобіжного заходу п'ятьом фігурантам сімферопольської «справи Хізб ут-Тахрір» у закритому режимі. У результаті розгляду Айдера Саледінова, Еміля Джемаденова, Рустема Ісмаїлова, Узаїра Абдуллаєва і Теймура Абдуллаєва залишили під вартою до 11 грудня 2017 року.
- 10 жовтня була оприлюднена статистика Державної міграційної служби України, згідно з якою внутрішньо переміщені особи та особи, які проживають у зоні проведення АТО, за 2016 рік та 8 місяців 2017-го оформили 118 тисяч закордонних біометричних паспортів (у тому числі: за 2016 рік – 47,3 тис. , за 8 місяців 2017-го – 70,7 тисячі) і 21,4 тисячі ID-карток (2016 рік – 4,9 тисячі, за 8 місяців 2017-го – 16,5 тисячі). Особи з тимчасово окупованої території АР Крим за 2016 рік та 8 місяців 2017-го оформили 3,6 тисячі ID-карток (2016 рік – 0,7 тисячі, за 8 місяців 2017-го – 2,6 тисячі) і 38,5 тисячі закордонних паспортів (2016 рік – 17,7 тисячі, за 8 місяців 2017-го – 20,8 тисячі)****.
- 11 жовтня підконтрольний російській владі Київський районний суд Сімферополя продовжив на два місяці арешт українця Геннадія Лімешка, якого ФСБ РФ звинувачує у підготовці диверсій.

*http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62638

** <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28777206.html>

*** <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20171002IPR85133/human-rights-malawi-crimean-tatars-and-maldives>

**** <http://www.golos.com.ua/article/294568>

Події

- 11 жовтня російськими спецслужбами в Криму було проведено безпрецедентну кількість одночасних обшуків – 9, 14 осіб було затримано.
- 19 жовтня оприлюднено дані про вступ студентів з тимчасово окупованих територій в освітні центри України за спрощеною процедурою. Так, минулого року через центри «Крим – Україна» успішно пройшли 153 особи, цьогоріч – уже 204. Завдяки центрам «Донбас – Україна» до вишів потрапили 855 осіб 2016 року й 1346 – 2017-го. До статистичних даних увійшли тільки ті абітуренти, які скористалися спрощеною процедурою вступу.
- 25 жовтня було звільнено та екстрадовано до Туреччини, а потім доставлено в Україну раніше засуджених в окупованому Криму Ахтема Чийгоза та Ільмі Умерова. Їх звільнення стало можливим за сприяння Президента Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана. Міністр закордонних справ України Павло Клімкін заявив, що деталі звільнення залишаться засекреченими.
- 31 жовтня відбулася конференція «Повернення окупованих територій Донбасу. Український план», організована Українською школою політичних студій спільно з тижневиком «Дзеркало тижня». Захід був спрямований на обмін думками та відкриту дискусію між народними депутатами України, експертами у сфері безпеки і оборони, представниками профільних міністерств, експертами та представниками громадянського сектору щодо суспільно-політичної ситуації на звільнених та окупованих територіях Донбасу, стосовно питання повернення та реінтеграції територій Донецької та Луганської областей, управління деокупованими територіями, розробки нової економічної моделі Донбасу*.

Заяви

- 10 жовтня у Парламентській Асамблеї Ради Європи Президент Чеської Республіки Мілош Земан заявив, що вважає анексію Криму Росією «завершеною справою», та запропонував вирішити питання шляхом сплати Росією компенсації Україні. Водночас чеський президент запропонував скасувати санкції проти Росії. Заява Земана викликала гостру реакцію з боку українських політиків. У чеському уряді заявили, що політика санкцій щодо Росії не підлягає змінам.
- 11 жовтня, відповідаючи на питання членів ПАРЄ в Страсбурзі, Президент України Петро Порошенко заявив, що готовий говорити про можливість нового референдуму про статус Криму, але після того, як півострів повернеться під суверенітет України. Президент України підкреслив, що це повинен бути всеукраїнський референдум, оскільки питання суверенітету, згідно з Конституцією України, – це прерогатива національного референдуму.

Підводячи підсумки, зазначимо, що гострі дискусії довкола ст. 7 Закону України «Про освіту» не сприятимуть знайденню компромісного, прийнятного для всіх рішення стосовно мовних практик в освіті. Очевидно, ключовим у розв'язанні суперечностей стане висновок Венеціанської комісії, який має бути оприлюднений у грудні 2017 р.

Незважаючи на прийняття нового закону «Про особливості державної політики для забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях» чіткої, послідовної стратегії щодо повернення, реінтеграції та управління деокупованими територіями Донецької та Луганської областей на даний момент остаточно не сформовано.

У Криму очікувано продовжуватимуться дії російських спецслужб спрямовані на дезінтеграцію кримськотатарської спільноти півострова для подолання будь-яких опозиційних проявів стосовно нинішньої окупаційної влади Криму.

* <http://www.usps.org.ua/index.php/ua/news-ua/item/222-povernennya-okupovanykh-terytoriy-donbasu-ukrayinskyy-plan>